

**CRITICAL SITUATIONS AND RELATED REMEDIES IN CURRENT
ROMANIAN RURAL AREA**

Dumitru Stan, Assoc. Prof., PhD, "Al. Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: Specialists in different areas warn us on the precariousness of the rural life in current Romanian villages. Economists, physicians, agronomists, educators, political scientists etc. , they all agree that rural environment is facing such critical and wide spreading situations that its social healing should become a national emergency. The imperative of the emancipation of the rural world has represented a leitmotif in all modern Romanian era. Consequently, the current crisis should be significantly attenuated by natural social solutions having been built and selected for a long time. Unfortunately, most of the traditional forms to oppose crises have been abandoned and they have not been replaced by more performing and sustainable cultural assets. Furthermore, current rural crises have new contents: lack of jobs, population ageing, depreciation of moral values, symbolic devaluation of work and agricultural fields, degradation of community solidarity, early school leaving, lack of physicians and medication, etc. The size of the vulnerability of the village and the difficulty in identifying related remedies justify in assuming problems of the rural community as national emergencies. This study presents the outcomes of a sociological qualitative research and the subjects who have participated in it are specialists in social – economic counselling for population in the Moldavian counties. From the answers of the subjects we have retained both a radiography of the crises of present-day villages and a sum of credible remedies, related to the Romanian reality.

Keywords: *social health, traditional cultural assets, social-economic counselling, national emergency, rural vulnerabilities*

Sănătatea socială a comunității sătești

Despre satul românesc s-a scris că ar reprezenta un spațiu al stabilității sociale, iar despre comportamentele locuitorilor lui că ar fi « încă expresia sănătății sociale »^m. Plecând de la această aserțiune și de la multitudinea sensurilor ei, nu putem să nu ne întrebăm: ce ar trebui să înțelegem, în ultimă instanță, prin „sănătate socială”? Într-o definiție din perspectivă antro-po-sociologică, prin această sintagmă desemnămⁿ starea de funcționare fluentă, preponderent optimă și dezirabilă a sistemului social sau a unui subsistem al acestuia, dobândită în special prin valorizarea unor resurse proprii și nu doar în urma unor imitații, împrumuturi, importuri, transplanturi culturale. O unitate socială, oricare ar fi genul ei - sat, familie, oraș, organizație, instituție, clasă socială etc. - dacă este realmente „sănătoasă”, atunci își propune nu numai scopuri superlative, ideale, ci și obiective normale, ușor realizabile; identifică în timp util atât problemele interne de soluționat, cât și mijloacele potrivite de combatere, compensare, echilibrare/reechilibrare; își construiește o structură confortabilă de protecție, securitate și o proiectează pe durate relativ mari; își definește conținuturile normalității și subnormalității socioculturale stabilind criteriile de apartenență la aceste clase de etichetare etc. În esență, sănătatea socială pentru orice unitate grupală ar trebui să însemne nu atât absența disfuncțiilor din interiorul ei, cât mai ales capacitatea acesteia de a reacționa

^m C. Noica, *Manuscrisele de la Cîmpulung*, Editura Humanitas, București, 1997, p. 41.

ⁿ D. Stan, *Mai este, oare, satul românesc un spațiu al sănătății sociale?* în rev. „Analele Științifice ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași, Serie nouă, Sociologie-Politologie”, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2004, p. 207 și urm.

rapid, eficient față de situațiile patologice, în condițiile în care intervențiile aferente sunt mobilizate și coordonate nu atât de rațiune, cât de bioaltruism și morală.

Satului românesc, mai ales celui tradițional, i-au fost atribuite toate aceste abilități. Sociologii, literații, etnologii, istoricii și alte categorii de specialiști i-au descoperit existența particularizantă, aproape exotică, l-au analizat cu obstinație și, de multe ori, cu părtinire. În general, ei au confirmat, implicit sau explicit, ipoteza „sănătății sociale” în momentele în care au asociat lumea satului cu spiritul comunitar, respectul față de tradiție, modul natural de viață, atitudinea tolerantă, stabilitatea organizatorică transgenerațională, armonia structural-funcțională, puritatea sufletească, practicarea controlului social prin evitarea apelului la norme juridice etc.

La români, aceste calități erau încă de actualitate la mijlocul secolului trecut, atunci când sociologul George Em. Marica propunea următoarea variantă de definire a satului: „o unitate cu bază geografică, cu o populație agricolă puțin numeroasă, puțin densă, sedentară și omogenă, o unitate durabilă, puțin diferențiată și stratificată, însă bine integrată. O unitate nevoluntară și nefinală (chiar o comunitate de viață), o unitate primară și totală (adică o unitate completă fără să fie și complexă, ci relativ simplă și o unitate autonomă, mai bine zis autarhă), determinată de tradiții care explică în mare măsură fixitatea, stabilitatea sa, iraționalismul motivației sociale și conformismul social puternic ce domnește la săteni, ca și felul de a fi rutinar al societății lor, caracterizată prin predominarea raporturilor personale intime, directe, totale etc.”^o Plecând de la conținutul acestei cuprinzătoare definiții, ajungem la concluzia că unele trăsături – rutina, iraționalismul motivațiilor, primitivismul, imobilismul – nu sunt compatibile cu noțiunea de „sănătate socială” și nici relevante pentru aceasta. În schimb, aproape toate celelalte atribute o susțin. Ca atare, chiar și numai din perspectivă cantitativistă, însușirile spațiului sătesc înclină balanța în favoarea prezenței reale a stării de „sănătate socială” și conferă credibilitate noțiunii care o desemnează.

Pe scurt, și cât mai simplu exprimat, satul românesc a reprezentat o zonă a „sănătății sociale” atunci când cei care îl alcătuiau nu erau străini unii altora, ci relaționau direct, atingând un nivel înalt de intercunoaștere; când autorii unor fapte reprobabile erau constrânși preponderent informal să se corijeze și mai apoi iertați; când oferirea de ajutor unui semen vulnerabil era o datorie și nicidecum un fapt condiționat de garanții prealabile; când relațiile interindividuale erau reglate de normele moral-religioase și nu de normele cu caracter juridic; când fiecare dintre membrii comunității sătești vedea în grupul de apartenență un mediu generator de necesitate, libertate, justiție socială și nicidecum de ostilitate.^p Oricât ar fi fost viața de aspră și dificilă pentru săteni (muncile prea solicitante, sărăcia prea gravă, bolile fizice și sociale prea multe și de neevitat etc.), aceștia nu-și abandonau sau schimbau axa axiotropică: păstrau apartenența religioasă ca pe identitatea cea mai de preț, respectau tradițiile și le transmiteau nealterate la urmași, își asumau status-uri și roluri descinse parcă din imperative categorice, funcționau ca o obște omogenă preocupată permanent de dobândirea și conservarea stării de normalitate comunitară (a fi, a face, a avea „ca toata lumea”). Pratic, pentru locuitorii satelor, indiferent de cât de bulversante ar fi fost experiențele

^o George Em. Marica, *Încercare de definire a satului*, în *Revista de psihologie*, Cluj-Sibiu, 1942, pp. 39-40.

^p vezi și Z. Bauman, *Comunitatea. Căutarea siguranței într-o lume nesigură*, Editura Antet, București, 2002, pp. 3-7.

trăite, existau remedii minimale la acestea; stările de criză și anomie nu aveau forța de a-și instala în totalitate energiile negative, puteau fi atacate oricând cu cel puțin o soluție fezabilă instituită de biserică și tradiție, iar prin aceasta corpul social (satul) proba că rămâne sănătos și că dispune de resurse, capacități interne de a răspunde oricărei amenințări patologice.

Dincolo de un anumit mimetism (activ mai mult conjunctural și aproape exclusiv în relația cu comunitățile învecinate), spațiul satului românesc a fost suficient sieși timp de multe secole; și-a asigurat „sănătatea” și continuitatea prin ceea ce avea în perimetrul său, fără să cadă însă într-o autarhie radicală. Altfel spus, nu depindea fundamental de ofertele ispititoare exterioare propriului model cultural, mulțumindu-se în cvasimajoritatea situațiilor să-și construiască și cultive propria rețetă funcțională. Aidoma unui organism natural, satul tradițional românesc, prezent inertial până la jumătatea secolului XX, a reacționat cu o asemenea abilitate la împrejurările existențiale dificile (crize economice, deviațe comportamentale, boli cronice, conflicte intra- și intercomunitare etc.) încât și-a conservat avantajele, a respins cu prudență neajunsurile, a adoptat conduite de refugiu atunci când nu avea suficiente căi de acțiune, a boicotat eșecurile resemnificându-le și transformându-le treptat în succese, a atenuat șocurile (naturale, sociale, culturale) printr-un formidabil simț al umorului și a acționat prevalent nu în favoarea generației curente, ci în folosul celei viitoare. Altfel spus, stările critice curente erau suportate cu un stoicism creștinesc dezarmant, motivat de o cuviință apolinică necesară oricui om în orice fel de împrejurare existențială și, mai ales, de perspectiva unor deznodăminte fericite măcar pentru urmași.

Sănătatea socială a comunității sătești a fost posibilă, finalmente, prin faptul că *schema de viață a oricarui sătean normal era controlată de patru instanțe structural-funcționale menite să îl conducă la echilibru complementar⁹ și stare de confort*. Este vorba de *familie* (îi oferea socializare primară riguroasă și îi inculca ideea împlinirii personale abia prin căsătorie și formarea propriului grup familial), *viață economică* (indiferent de vârstă, sex, capacitate fizică ori intelectuală, trebuia să producă cel puțin o parte a bunurilor și serviciilor utile pentru sine și pentru familia de apartenență), *știința acțiunii* (era nevoit să cunoască actele firești ale ciclului muncii și al vieții, elementele uzuale de metrologie, meteorologie, medicație, farmacopee, semnele magice faste și nefaste de prognozare etc.) și *cadrele instituționalizate ale ordinii comunitare*: morală, religie, asistare socială, sărbători, datini, obiceiuri (în mod deosebit cele cu caracter juridic) etc. Toate aceste instanțe pot fi catalogate drept *indicatori de măsurare a sănătății sociale rurale*, ușor de identificat în satul de tip tradițional și doar parțial în satul actual.

Tipologia ruralilor actuali

Imaginea ideal-tipică a săteanului presupune cumularea unui număr mare de trăsături, cele mai multe dintre ele fiind valabile atât pentru membrii satului tradițional, cât și pentru comunitarii rurali actuali. Enumerăm câteva dintre acestea, cu mențiunea că le considerăm a fi cele mai relevante: **a.** marea majoritate a activităților economice desfășurate se circumscriu agriculturii și domeniilor adiacente: zootehnie, pomicultură, silvicultură, piscicultură, apicultură etc. **b.** calitatea vieții individuale și de grup depinde în cea mai mare măsură de modul în care sunt valorificate resursele oferite de mediul de proximitate: terenuri pentru

⁹ vezi și A. de Peretti, *Organiser des formations*, Hachette, Paris, 1991, p. 13.

culturi, fânețe, surse de apă, păduri, faună etc. **c.** prestigiul personal și de grup este invers proporțional cu nivelul de dependență comunitară și direct proporțional cu gradul de integrare socială; **d.** beneficiază de un consistent capital social^f alcătuit din relații (de rudenie, vecinătate, prietenie, întrajutorare), încredere (un fel de asigurare tacită în fața riscurilor, pe baza principiului reciprocității), instituții extrafamiliale (primărie, biserică, poliție, școală etc.) și tradiție locală (modele sau „rețete” comportamentale pretestate, protectoare prin faptul că sunt socialmente recunoscute și întrebuințate ca resurse cu eficiență minimală garantată); **e.** se legitimează mai întâi prin elemente care probează apartenența la normalitatea socială (locuință, căsătorie, copii, gospodărie, muncă, religiozitate, morală, relații comunitare etc.) și abia ulterior prin elemente de diferențiere și performanță personală; **f.** este racordat în permanență la mediul comunitar fie prin asumarea de responsabilități concretizate în efecte colective, fie prin invocarea unor beneficii derivate din participarea la viața colectivă; **g.** tratează situațiile critice prin raportare la alte experiențe personale similare, prin imitarea modurilor de acțiune încheiate cu succes de alți comunitari, prin invocarea tradiției și a instituțiilor tradiționale cu relativă discreție și fără a acuza pe cineva de disconfortul la care este nevoit să se supună.

Despre *comunitatea sătească* merită să amintim multe alte trăsături ideal-tipice, ea fiind clasificabilă a doua, după familie, la capitolul stabilitate istorică. Ne vom rezuma doar la evidențierea factorilor esențiali care o definesc, întrucât aceștia nu numai că încadrează satul în seria *comunităților veritabile cu stabilitate certă*^g, dar oferă și criteriile cele mai autoritare în taxonomizarea locuitorilor ruralului actual românesc: **a.** membrii componenți subscriu în totalitate apartenenței tipologice de *sătean*, datorită rezidenței, și, în cea mai mare parte a lor, calității de *țaran*, ca urmare a activităților economice desfășurate în agricultură; **b.** *capitalul economic comun* sau *proprietatea comună*, care îi reunește permanent și le oferă motive temeinice de cointeresare, este constituit dintr-o sumă consistentă de structuri: pășuni, iazuri, puțuri, păduri, terenuri agricole etc. la întreținerea cărora sunt obligați să participe toți sătenii, iar beneficiile survenite din utilizarea lor sunt împărțite tuturor; **c.** *nivelul de cunoaștere interpersonală* este foarte ridicat și este favorizat de numărul relativ mic de indivizi care formează satul, precum și de suprafața destul de mică pe care sunt amplasați aceștia; **d.** resursele materiale (personale, de la nivelul familiei lărgite ori derivate din proprietatea comună a satului), relațiile sociale practicate și capitalurile simbolice deținute sunt componente care asigură sătenilor supraviețuirea în cazuri de constrângeri ori opțiuni pentru *existența autarhică*; **e.** între stilul familial și stilul sătesc de viață socială se interpun *practicile relaționale ale vecinătății*, bazate pe întrajutorare, încredere și complementaritate, de parcă vecinii ar avea obligații comportamentale speciale unii față de alții; **f.** practica *solidarității intracomunitare* are la început caracter spontan, mai ales dacă este revendicată în momente de pericol existențial, dar devine raționalizată pe măsură ce beneficiarii intervențiilor sociale nu par să reacționeze corespunzător și să adopte comportamentele recomandate de cei care îi ajută; **g.** *instituțiile comune* (biserica, școala, primăria etc.), *problemele de interes comun*, *istoria locală* și *fondul cultural tradițional* provoacă locuitorilor unui sat atât starea de confort

^f M. Voicu, B. Voicu (coord.), *Satul românesc pe drumul către Europa*, Editura Polirom, Iași, 2006, pp. 42-49.

^g Vezi și D. Stan, *The attractiveness of social life in the community environment*, în „Analele Științifice ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași, Serie nouă, Sociologie și Asistență socială”, tom VI, nr. 1/2013, pp. 197-219.

specifică apartenenței și integrării în comunitate, cât și *sentimentul de noi*, de solidaritate sau intimitate colectivă prin care comunitarii se legitimează ca fiind altfel în fața celor considerați „străini”; **h.** *etichetarea* și „gura satului” realizează evaluări intracomunitare permanente, creează diferențe de prestigiu, ierarhii și handicapuri greu de contrazis, iar din acest motiv indivizii au precauții mari în legătură cu faptele exprimate, urmărind ca ele să fie la fel sau cât mai apropiate de cele săvârșite de ceilalți comunitari.

La prima vedere, lumea satului pare mult prea omogenă; toți locuitorii par să aibă aceleași ocupații, aceleași calitate a vieții, aceleași aspirații, aceleași moduri de rezolvare a problemelor critice etc. Este adevărat că distanțele socio-culturale și nivelurile de segregare dintre săteni sunt mai mici în comparație cu ceea ce se constată a fi între locuitorii orașului ori între rezidenții rurali și cei urbani. Totuși, similaritățile din mediul rural actual sunt mult mai puține decât în satul tradițional, solidaritatea mecanică fiind înlocuită treptat de solidaritatea organică în comportamentele sătenilor, interesele devin mai motivante în relațiile sociale sătești în detrimentul afectivității și moralei, iar provocările și presiunile capitaliste asupra sătenilor îi distribuie pe aceștia într-un registru tipologic destul de larg.

Într-o cercetare sociologică pe bază de interviu, în care subiecții au avut statutul de specialiști în consultanță socioeconomică pentru populația rurală din Regiunea de Nord-Est¹, am solicitat acestora să diferențieze sătenii după criteriile pe care le consideră cele mai relevante în reflectarea calității vieții rurale actuale. Propunerile criteriale recomandate de aceștia au fost foarte diverse: *mărimea veniturilor pe membru de familie, nivelul școlarității persoanelor în vârstă, mărimea proprietăților funciare deținute, capacitatea familială de efectuare a lucrărilor agricole, mărimea investițiilor realizate pentru dezvoltarea familială, densitatea relațiilor de solidaritate, numărul proiectelor de atragere a fondurilor europene, nivelul de utilizare a ofertelor de servicii sociale și de securitate* etc. Dintre variantele de răspuns obținute, recurența cea mai mare a fost în cazul criteriilor legate de *calitatea gospodăriei familiale, poziționarea sătenilor față de alternativa rezidențială urbană și reacția atitudinală față de crizele economice*. Aceste ultime criterii le operaționalizăm în cele ce urmează, deoarece prin aplicarea lor aflăm detalii atât despre diferențele existente între actorii rurali, cât și despre crizele care îi afectează ori despre intervențiile anticriză care li s-ar potrivi.

După primul dintre criteriile cele mai recomandate de subiecți, sătenii actuali se împart în^u: **a.** *deținători de gospodărie tradițională*: posedă casă, acareturi, unelte tradiționale, lucrează manual propriul teren arabil, au animale domestice puține cărora le acordă îngrijire permanentă, iar toate rezultatele muncii lor sunt destinate consumului familial; **b.** *deținători de gospodărie rezidențială sau sezonieră*: persoane cu domiciliu stabil în mediul urban, dar care dețin casă și teren agricol la sat, îl utilizează direct, prin cultivare, sau indirect, prin arendare, în perioada sezonului cald, valorifică în comerț cea mai mare parte a producției obținute, cunosc bine stilul rural de viață, dar renunță cu ușurință la acesta; **c.** *deținători de gospodărie modernă*: locuitori ai satului care posedă inventarul agricol specific unei gospodării tradiționale la care adaugă mașini agricole și terenuri luate în arendă în vederea

¹ *Complementaritatea sprijinului financiar acordat de U. E. pentru restructurarea agriculturii în România* (C. E. S. A. R.) – contract 2311/ 26. 11. 2012.

^u Vezi și T. Vedinaș, *Introducere în sociologia rurală*, Editura Polirom, Iași, 2001, p. 72.

realizării unei producții aducătoare de profit pe piața urbană; **d. deținători de gospodărie „primitivă”**: nu au terenuri agricole, nici acareturi ori unelte aducătoare de venituri, iar cea mai mare parte a timpului lor este consumată prin prestarea de munci de subzistență sau „la negru” pe lângă gospodăriile altor săteni; **e. deținători de gospodărie tip loisir**: persoane rezidente în mod curent în mediul urban, dar care posedă locuință alternativă la sat pentru diversificarea experiențelor, festivități la nivelul familiei extinse, refacerea capacității de muncă etc., ele nefiind preocupate de funcția economică a gospodăriei, ci de funcția de relaxare; **f. deținători de gospodărie de tip urban**: au confortul și dotările aferente locuințelor urbane, derulează numeroase legături cu lumea orașelor, considerând că rezidența lor în afara mediului citadin este fie mai profitabilă, fie reclamată de contexte momentane.

Indivizii care dețin gospodării din primele patru categorii sunt expuși stărilor de criză în permanență. Ieșirea din astfel de stări este mai ușoară pentru sătenii care se înscriu în tipurile *b* și *c*, riscurile cele mai mari de cronicizare a crizei sunt în cazurile *d* și *a*, iar riscurile cele mai mici se află la tipurile *e* și *f*. Întârzierea aplicării remediilor aferente disfuncțiilor trăite ar afecta, în ultimă instanță, toți locuitorii rurali prin perturbarea climatului comunitar și adâncirea fracturilor sociale.

Potrivit celui de-al doilea criteriu, *poziționarea sătenilor față de alternativa rezidențială urbană*, există trei categorii de actori rurali relativ ușor de identificat^v: **a. săteni filourbani sau urbano-centriști**. Aceștia sunt admiratori ai orașelor, iar motivele nemigrării lor în mediul urban sunt, în primul rând, de ordin material: imposibilitatea procurării unei locuințe, insuficiența veniturilor, nesiguranța locului de muncă etc. Dacă nu reușesc să părăsească spațiul rural, atunci încearcă să împrumute sau să imite modelul rezidențial urban. Această orientare răzbate din modul în care își construiesc locuințele, din formulele lingvistice pe care le utilizează, din atitudinile pe care le au în diferite situații, din îmbrăcămintea pe care o poartă, din tehnologiile la care recurg pentru a-și lucra pământul, din preferința pentru ocupații neagricole etc. Se străduiesc să obțină măcar pentru copiii lor fixarea rezidențială în orașe și, în acest scop, sprijină continuarea școlarizării acestora în instituțiile urbane de învățământ și le cultivă aspirația spre mediul citadin, pornind de la premisa că numai în acesta pot deveni personalități sau, oricum, pot evita eșecurile funcționale. **b. Săteni inconsecvenți și/sau ambivalenți**. Cei mai mulți dintre sătenii actuali se află într-o stare de derută: pe de o parte ar accepta oferta culturală urbană și ar renunța la reproducerea modelului cultural primit la sat, iar pe de altă parte trăiesc cu teama că nu pot obține performanțele orașenilor și, mai mult, că ar putea pierde ceea ce „de bine, de rău” tradiția le garantează la un nivel minimal. Indecizia lor în adoptarea noului nu este altceva decât prudență firească în fața unor variante necunoscute de acțiune; de asemenea, despre ei se poate spune că, dacă au suficiente argumente favorabile cooptării de elemente culturale noi, le acceptă doar în condițiile în care ele vin să completeze ceea ce este deja clar și fluent în cadrul tradiției, că sunt selectivi fără să fie neapărat raționali, deschiși spre schimbare fără să renunțe la conformism, receptivi la ceea ce le propune mediul urban fără să devină dependenți de acesta. **c. Săteni tradiționaliști**. Reprezintă, probabil, cea mai mică parte a locuitorilor satelor actuale. Trăiesc într-o fidelitate totală față de biserică, respectă sărbătorile, evită

^v D. Stan, *Sociologia ruralului tradițional românesc*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2001, pp. 347-349.

dependența față de ceea ce este modern și, mai mult, sunt neîncrezători în calitatea efectelor provocate de acesta. De regulă, tradiționaliștii sunt la vârsta senectuții, când schema de viață aproape că nu mai poate fi modificată. Există și persoane la vârste mai tinere care se înscriu în acest tip de sătean, iar la această consecință se ajunge în împrejurări socioculturale de genul: situarea satului față de oraș la o distanță fizică prea mare pentru a fi parcursă cu mijloace clasice într-o singură zi, lipsa amenajărilor căilor de acces către spațiul satului, absența mijloacelor de transport, neracordarea satelor la rețeaua electrică și de telefonie, neșcolarizarea comunitarilor etc.

În privința gradului de vulnerabilitate care caracterizează aceste categorii de săteni, există următoarele tendințe: **a. sătenii filourbani** obțin progresele socioculturale cele mai evidente din comunitate, depășesc cu ușurință neajunsurile unor situații obișnuite, dar trăiesc adevărate șocuri în cazuri de criză severă, nefiind capabili să revină la comportamente de tip tradițional; **b. sătenii inconsecvenți**, prin politica pașilor mărunți practică, au șansele cele mai mari să amortizeze impactul cu criza, demonstrând în felul acesta valoarea salvatoare a tradiției; **c. sătenii tradiționaliști** sunt cei mai vulnerabili în fața crizei, în special din cauza vârstei lor și a atitudinilor filistine adoptate în judecarea alternativelor netradiționale.

După cel de-al treilea criteriu de mare recurență, *reacția atitudinală față de crizele economice*, actorii rurali pot fi încadrați în următoarea tipologie^w: **a. optimiștii** sau *antreprenorii*: reprezintă persoanele care privesc momentele de criză ca pe oportunități de dezvoltare, inovează, schimbă profilurile producției, rejudecă eficiența investițiilor efectuate etc.; **b. precauții**: include indivizii afectați de criză, dar care acționează pentru limitarea pierderilor prin restrângerea ariei activităților lor și care decid să se relanseze numai în condiții de siguranță maximizată; **c. resemnații** sau *pesimiștii*: desemnează pe acei săteni care au suferit pierderi economice foarte mari raportate la potențialul lor și, din acest motiv, preferă să rămână inactivi o vreme, convinși însă că nu au cum să mai revină la starea de dinainte de criză.

Din aceste trei dispoziții atitudinale, se detașează ca dezirabilitate poziția *optimistului* sau *antreprenorului*, se impune ca lăudabilă opțiunea *precautului* și se evidențiază eroarea adoptată de *pesimist*. Din perspectiva tuturor tipologiilor delimitate prin apelul la cele trei criterii, rezultă că stările disfuncționale ale spațiului rural actual ar putea fi remediate cu o probabilitate mare nu numai de către *antreprenori* și *precauți*, ci și de *sătenii cu gospodărie modernă/gospodărie sezonieră*, *sătenii filourbani* și cei *ambivalenți* sau *ezitanți*.

Disfuncții rurale contemporane și posibile remedii

Schimbările „revoluționare” de după al doilea război mondial s-au resimțit puternic în satul românesc. Iată câteva exemple, în acest sens: **a.** confiscarea proprietăților funciare și superficializarea legăturii țaranului cu pământul; **b.** accelerarea procesului de industrializare și atragerea grăbită a rezidenților rurali către mediul urban; **c.** instituirea intervențiilor dirijate ale statului în toate sectoarele vieții sociale și minimalizarea masivă a inițiativei personale/comunitare; **d.** implementarea generalizată a controlului politico-ideologic de tip comunist; **e.** diluarea solidarității intracomunitare; **f.** perturbarea stabilității familiale; **g.** răsturnarea ierahiei valorilor; **h.** transformarea tradiției într-un fapt cultural decorativ ș.a. Totuși, pentru o parte

^wB. Kayser, *La renaissance rurale. Sociologie des campagnes du monde occidental*, Armand Colin, Paris, 1990.

însemnată a locuitorilor satului, o serie mare de schimbări provocate de noua putere politică a fost agreată și avea semnificații pozitive; am fi ipocriți să nu recunoaștem, spre exemplu, importanța electrificării satelor, mecanizării agriculturii, extinderii rețelei școlare rurale, reducerii analfabetismului etc. - toate fiind reușite ale puterii politice din acea perioadă.

Constatăm, așadar, transformarea evidentă a satului românesc de după 1950 și până în prezent, dar, în mod paradoxal, multe dintre modificările petrecute în cadrul acestuia nu au fost și nu sunt tocmai dezirabile. Cel puțin după evenimentele din Decembrie 1989, mai ales datorită retrocedării terenurilor agricole și pădurilor, lumea satului ar fi trebuit să depășească cu relativă rapiditate starea disfuncțională indusă de radicalismul unor măsuri comuniste, des incriminate astăzi: confiscarea proprietăților funciare și cooperatizarea agriculturii, industrializarea forțată și cooptarea forței de muncă rurale în activități de tip industrial, în detrimentul celor de tip agrar, construirea vieții rurale în mod artificial după modelul urban, depedența masivă (aproape totală) a locuitorilor satului de ceea ce se producea în oraș, sistematizarea teritorială a localităților rurale în pofida opoziției rezidenților rurali etc.

Deși constrângerile formale care să conducă la astfel de fenomene disruptive nu mai există, fondul disfuncțional din satul actual este, surprinzător, mai diversificat și are o pondere mai mare decât în intervalul 1950 – 1990:

a. numeroase terenuri agricole aflate în proprietate particulară, primite prin împrumut, nu sunt lucrate - fapt care demonstrează că pământul nu mai reprezintă pentru țăran o determinație existențială fundamentală;

b. superficialitatea organizării activităților agricole și ineficiența mijloacelor de muncă se repercutează în producții mici în raport cu necesarul de consum;

c. mulți dintre cei care populează astăzi satul nu mai sunt țărani și tolerează viața în acest mediu rezidențial doar pentru că nu pot accede în spațiul urban;

d. grupul familial rural traversează o profundă stare de criză, aspect dovedit de nivelul ratei violenței domestice (cea mai mare din Europa), creșterea impresionantă a numărului divorțurilor, denaturarea relației dintre părinți și fii sau dintre frați;

e. feminizarea și îmbătrânirea populației sătești prin plecarea barbaților și a tinerilor în căutarea unor surse de venituri în alte zone ale țării sau în străinătate;

f. relația de vecinătate s-a transformat în așa fel încât nu mai favorizează altruismul și complementaritatea, ci rivalitatea și ostilitatea interpersonală;

g. rata proceselor juridice în care părțile provin din aceeași familie ori din aceeași localitate rurală a ajuns la cote alarmante, implicarea într-un proces public nemaifiind considerată scandaloasă și stigmatizantă;

h. potrivit statisticilor, în medie, aproape două treimi din infracțiunile anuale petrecute în România în ultimul deceniu, au ca autori indivizi proveniți din rural;

i. hibridarea curioasă a capitalului cultural al sătenilor, care îi pune în postura defavorizantă de a nu stăpâni eficient nici componentele științei (cei mai mulți analfabeți aparțin lumii rurale), nici pe cele ale tradiției empirice locale;

j. construirea șanselor existențiale în principal pe seama unor resurse exterioare (ajutoare, donații, scutiri de taxe și impozite, eludări ale cadrului legal) și nu pe baza angajării

eforturilor personale și comunitare^x. Indicatorii crizei satului actual românesc sunt mult mai numeroși, iar subiecții implicați în cercetarea sociologică și-au centrat răspunsurile preponderent asupra următoarelor cazuri: **a.** informarea cvasiinsuficientă a sătenilor în privința căilor de evitare, atenuare și ieșire din criză; **b.** acordarea de ajutoare și subvenții nemeritate, fără verificarea prealabilă a realităților din teren; **c.** lipsa modelelor de acțiune și a liderilor comunitari persuasivi; **d.** sărăcia extremă a unei părți însemnate din populația rurală; **e.** defnirea paradoxală a reușitei personale prin speculații, pseudovalori și nemuncă; **f.** erodarea comunității prin fundamentarea relațiilor sociale pe invidie, suspiciune, sabotaj, agresiune, contestare; **g.** slaba valorificare a calităților fizice și intelectuale ale tinerilor, cu efecte negative în special pe termen lung; **h.** lipsa unor strategii anticriză elaborate de autoritățile publice locale prin luarea în calcul a capacităților reale ale comunității; **i.** asumarea de către producători a unor obiective axate pe supraviețuire și nu pe performanță; **k.** fragmentarea terenurilor agricole și refuzul asocierii în ferme mari, pentru a avea garanția păstrării și folosirii proprietății.

Remediile propuse de respondenți la astfel de disfuncții probează poziția lor de fini cunoscători ai ruralului actual. Iată câteva dintre soluțiile cele mai atractive recomandate de aceștia: **a.** actualizarea și consolidarea legislației valabile în spațiul rural, pentru a evita producerea de blocaje acționale; **b.** mărirea subvențiilor pentru cei care lucrează în agricultură și acordarea de indemnizații pentru cei care activează în mediul rural, pentru a încuraja întoarcerea populației la sate și valorificarea pământului ca mijloc de producție; **c.** desproprietărirea persoanelor care neglijează în mod repetat cultivarea terenurilor agricole; **d.** practicarea de măsuri de protejare a mărfurilor agricole interne și descurajarea importurilor de alimente; **e.** promovarea strategică a mărfurilor rurale românești și atestarea acestora ca brand-uri; **f.** instituirea consultanței obligatorii și gratuite pentru toți locuitorii rurali care demarează acțiuni economice de o valoare care depășește un prag minimal stabilit prin lege.

Concluzia cercetării sociologice desfășurate devine și concluzia studiului de față: *sănătatea socială a satului românesc se va reproduce, în pofida crizelor cu care se confruntă, dacă sunt conservate la nivel confortabil relațiile, tradițiile, stările și instituțiile acestuia.*

^x vezi și C. Furtună, *Comunitatea rurală în tranziție. Diagnoza satului românesc actual*, Editura Aramis, București, 1993.